

## HISTORIA ADMINISTRACYJNA GMINY KARCZMISKA

Osadnictwo w gminie Karczmiska sięga czasów przedpiastowskich. Mieszkało tu plemię lechickie Lędzian a do jej głównych ośrodków należał gród w Chodliku. Rozwój osadnictwa został zahamowany, gdy wojownicze plemię Polan podbiło te tereny.

W XII wieku znowu zaczęły powstawać tu osady ludzkie. Przebiegały tędy szlaki handlowe na Ruś, o czym świadczą znaleziska archeologiczne.

Początkowo władzę w tej okolicy sprawował z ramienia księcia kasztelan urzędujący w Lublinie. W drugiej połowie XIII wieku urzędnik książęcy, kasztelan tracił swoją władzę. Przyczyniły się do tego rozdawnictwa immunitetów (wyłączenia sądowe) przez słabych książąt na rzecz rycerzy.

Po zjednoczeniu Polski, na początku XIV wieku, wprowadzono nowy urząd, był nim starosta. Starosta podobnie jak kasztelan urzędował w Lublinie.

Trzeba wspomnieć, że urząd kasztelana istniał nadal, ale był nie wiązała się z nim żadna faktyczna władza. W odrodzonym Królestwie Polskim region lubelski był częścią dużego województwa sandomierskiego.

W XV wieku wyodrębniły się sądy ziemskie jako sądy dla stanu szlacheckiego w sprawach cywilnych. Okręgi sądowe nazwano powiatami. Sąd ziemski obradował, dla interesującego nas regionu, w Lublinie. Teren obecnej gminy należał do powiatu lubelskiego.

W 1474 roku z dużego województwa sandomierskiego zostało wydzielone województwo lubelskie obejmujące zawiślańskie obszary sandomierskiego. Sejmik szlachecki nowego województwa rozpoczął obrady początkowo w Urzędowie, a od 1532 roku w Lublinie.

W szlacheckiej Polsce utrwalił się podział na województwa i powiaty, czyli okręgi sądowe. Natomiast najmniejszą jednostką podziału terytorialnego była parafia. Stan podziału na województwa, powiaty i parafie utrzymywał się do 1795 roku do upadku Rzeczypospolitej. Obecna gmina Karczmiska należała do powiatu lubelskiego w ramach województwa lubelskiego.

W 1795 roku tereny obecnej gminy zostały zajęte przez Austrię podczas III zaboru Polski. Tereny Lubelszczyzny i Sandomierskiego stały się Galicją Zachodnią. Kraj został podzielony na cyrkuły.

W 1807 roku w wyniku wojen napoleońskich powstało Księstwo Warszawskie. W 1809 te ziemie zostały wyzwolone przez siły Księstwa Warszawskiego. Księstwo Warszawskie administracyjnie podzielone podobnie jak Francja. Utworzono departamenty i powiaty. Karczmiska należały do departamentu lubelskiego i powiatu kazimierskiego.

W 1815 roku departament lubelski znalazł się w granicach Królestwa Polskiego pod berłem cara. Królestwo Polskie powstało na gruzach Księstwa Warszawskiego. Rosjanie podzielili kraj na województwa. Dawne departamenty przemianowano na województwa, pozostawiono zaś podział na powiaty. Rosjanie wprowadzili dodatkowy podział na obwody skupiającego po dwa lub trzy powiaty

Po powstaniu listopadowym, województwa przemianowano na gubernie, obwody na powiaty, powiaty zaś stały się okręgami. Tak, więc Karczmiska należały odtąd do guberni lubelskiej.

W 1867 roku na mocy ukazu carskiego powstała gmina Karczmiska, obejmując większość obecnych terenów gminy. Gmina składała się z gruntów włościańskich (chłopskich) i dworskich (folwarki). Na gminę w tym czasie składały się gromady (wsie) na czele z sołtysem, którego wybierało zgromadzenie gromadzkie. Organem uchwałodawczym gminy było zebranie gminne, na którym prawo głosu mieli gospodarze posiadające co najmniej 3 morgi gruntu. Zebranie gminne wybierało wójta i ławników (rodzaj zarządu gminy). Wójt miał uprawnienia policyjno-administracyjne i sędownicze. Gmina zarządzała

szkolnictwem gminnym. Urzędem gminy kierował pisarz gminny, który często był najważniejszą osobą w gminie z racji umiejętności pisania i czytania.

W 1867 roku duże gubernie podzielono na mniejsze, jednak pozostała gubernia lubelska. Utworzono w tym czasie również większość ilości powiatów, powstał wtedy powiat nowoaleksandryjski (puławski) a w jego składzie gmina Karczmiska. Taki podział, na gminy, powiaty i gubernie utrzymał się do 1915 roku.

Podczas I wojny światowej przez teren gminy przechodził front. Trwały tu walki między wycofującymi się Rosjanami a nacierającymi wojskami Austro-Węgier. W latach 1915-18 terenem tym zarządzał generał-gubernator Austro-Węgierski z siedzibą w Lublinie.

W odrodzonej Polsce, po 1918 roku, utrzymała się gmina Karczmiska, istniał też powiat puławski w województwie lubelskim.

Według spisu powszechnego z 1921 roku gmina Karczmiska w powiecie puławskim liczyła 1 819 domów i 203 innych budynków mieszkalnych. Ludność gminy wynosiła 13 637 osób. Prawie wszyscy mieszkańcy byli Polakami i katolikami. W gminie mieszkało jedynie 53 Żydów, 2 prawosławnych i 1 ewangelik. Gmina obejmowała następujące miejscowości: Bielsko wieś, Borek kolonię, Chodlik wieś, Cholewiankę wieś, Głusko Duże kolonię, Głusko Duże wieś, Górki wieś, Hutę wieś, Karczmiska folwark, Karczmiska stację kolejową, Karczmiska wieś, Kębło folwark, Kocianów wieś, Kowalę wieś, Kraczewice folwark, Kraczewice Prywatne wieś, Kraczewice Rządowe wieś, Kraczewice kolonię, Leszczyniec kolonię, Leszczyniec wieś, Ludwinów wieś, Łubki folwark, Łubki wieś, Łubki kolonię, Młynki kolonię, Młynki Kraczewskie, Niezabitów folwark, Niezabitów stacja kolejowa, Niezabitów wieś, Noworęblów wieś, Oblizniak wieś, Owczarnia folwark, Rozalin wieś, Rzeczyca kolonię, Rzeczycę wieś, Skowieszyn wieś, Słotwiny wieś, Spławy kolonię, Sporniak kolonię, Stanisławka wieś, Szczuki wieś, Wolica wieś, Wolica I kolonia, Wolica II kolonia, Wólka Łubkowska wieś, Wymysłów kolonię, Zaborze kolonię, Zaborze wieś, Zofiankę wieś.

W takim kształcie gmina Karczmiska przetrwała do wybuchu II wojny światowej.



Okolice Karczmisk w 1907 roku.

## HISTORIA POSZCZEGÓLNYCH MIEJSCOWOŚCI:

### Bielsko

Jeszcze w pierwszej połowie XIX wieku obszar tej wsi pokryty był podmokłymi lasami. W połowie XIX wieku właściciele dóbr Głusko Duże, do których należały te lasy wykarczowali część lasu i utworzyli nową wieś. Nazwa miejscowości pochodzi od słowa „biel”, które kiedyś oznaczało bagno, mokradło.

W 1864 roku ta wieś została objęta uwłaszczeniem i powstało tu 17 gospodarstw rolnych na 307 morgach ziemi. W tym czasie nazwa tej miejscowości brzmiała *Bielek*. W 1867 roku Bielsko włączono do gminy Karczmiska.

Kolejna pisana wzmianka znajduje się w aktach diecezji lubelskiej z 1870 roku. „wymienia się tam miejscowość *Bielsk*”.

W 1921 roku wieś Bielsko w gminie Karczmiska liczyła 27 domów i 170 mieszkańców.

### Chodlik

Mapa tych okolic z okresu międzywojennego pokazuje miejsce zwane „szwedzkie okopy” ,co ciekawe takie nazwy pojawia się w wielu miejscach Polski i nie mają nic wspólnego ze Szwedami. Najczęściej były to dobrze zachowane grodziska z czasów przedpiastowskich.

W 1952 roku odkryto tu właśnie takie grodzisko. Badania archeologiczne prowadzone głównie w latach 1952, 1959-1969 i 1975 pod kierunkiem A. Gardawskiego, a następnie S. Hoczyk-Siwkowej umożliwiły poznanie rozległego wczesnośredniowiecznego kompleksu osadniczego, położonego w rejonie ważnej niegdyś przeprawy przez Wisłę, na który składają się: grodzisko główne, 2 mniejsze oraz kilka nie umocnionych osiedli. Gród główny, tzw. „szwedzkie okopy”, broniony był potrójną linią koncentrycznych wałów, jego powierzchnia wynosiła około 8 ha. Niewielkie gródki w Żmijowiskach i Kłodnicy miały charakter schronieniowy. Sporna jest kwestia datowania zespołu w Chodliku. Prowadzący badania datowali gród głównie na VI-IX w., mniejsze zaś na IX-X. Najnowsze badania przesuwają datę powstania grodziska na VIII w., osady nie umocnione funkcjonowały zaś w wiekach IX-XI. Następnie gród został opuszczony. Odkryte zabytki poświadczają kontakty mieszkańców Chodlika z kręgiem kultury karolińskiej, wielkomorawskiej lub awarskiej oraz z Rusią.

Wielkie osiedle ludzkie w Chodliku było opuszczone od X/XI wieku. Ludzie przestali tu mieszkać, ale nie długo.

Początki historycznego Chodlika sięgają XV wieku. W 1451 roku pojawia się w średniowiecznych inskrypcjach nazwa *Chotlik*.

Autorzy „Atlasu Województwa Lubelskiego w drugiej połowie XVI wieku” zaznaczają Chodlik jako wieś prywatną. Niestety brak źródeł, aby potwierdzić fakt przynależności wsi do rodów szlacheckich. Jednak niedługo później już w XVII wieku Chodlik można odnaleźć w spisie wsi należących do starostwa kazimierskiego.

Lustracja dóbr królewskich z 1661 roku informuje, że w tej wsi „*kmiecia nie masz żadnego, jeno zagrodników siedzi nro 11*”. Tak, więc mieszkało tu tylko 11 rodzin zagrodników, czyli ubogich chłopów uprawiający niewielkie kawałki ziemi (ćwierć łana i mniej). Do danin na rzecz starosty należało oddawanie po 1 kapłonie (kogut) rocznie, i po 10 jaj. Dodatkowo mieli też mieszkańcy wsi pracować po 2 dni w tygodniu. W Chodliku były

dwa młyny. Starostwo kazimierskie do 1644 roku były dzierżawione przez Firlejów a następnie przez Lubomirskich i Sanguszków.

Jak informuje spis ludności diecezji krakowskiej z 1787 roku w tej miejscowości mieszkało 163 osoby, w tym było 9 Żydów. Wieś należała wtedy do filialnego kościoła w Karczmiskach, a w 1827 roku było 29 domów i 183 mieszkańców.

W latach trzydziestych XIX wieku dobra kazimierskie wraz z Chodlikiem trafiły do rodziny Wesslów. Las w pobliżu tej wsi stanowił własność majątku Karczmiska.

W 1864 roku w Chodliku przeprowadzono uwłaszczenie ziemi dworskiej i powstały samodzielne gospodarstwa chłopskie. Chodlik włączono do gminy Karczmiska.

W 1881 roku żyło w tej wsi 333 mieszkańców, a było tu 39 domów. We wsi był młyn wodny.

Według spisu powszechnego z 1921 roku w Chodliku było 25 domów i 52 inne budynki mieszkalne, a mieszkało tu 377 osób. Las w Chodliku stanowił własność Strażyców dziedziców Karczmisk (od 1906 roku). We wsi działał w okresie międzywojennym młyn należący do Strażyców.

## Głusko Duże

Początki Głuska sięgają bardzo odległych czasów. Badania archeologiczne potwierdziły, że była tu osada ludzka już w czasach neolitycznych. Mieszkali tu również ludzie w bliższych nam czasach. Odkryto pozostałości osiedli wczesnośredniowiecznych datowanych na czasy od VIII do X wieku. Wiązało się to zapewne z tym samym osadnictwem co w Chodliku i upadło wraz z powstaniem państwa polskiego.

Jednak nie na długo, już w z XIV wieku pochodzą pisane informacje o wsi Głusko. Była to prywatna wieś szlachecka, a jej pierwszym właścicielem był Bogusz z Głuska (*Bogusz de Sluszczo*), o którym zostały wzmianki w dokumentach z lat 1387-1415. Data 1387 jest pierwszą wzmianką o tej miejscowości. W tym czasie nazwę wsi zapisywano już jako *Glusko* lub *Glussko*.

Z 1430 roku pojawia się zapis, że Bogusz zapisał swojej córce Małgorzacie, żonie Piotra z Drzewicy herbu Ciołek, 200 grzywien na wsiach Głusko i Kowala.

Współcześnie z Boguszem żył niejaki Nieustęp z Głuska, wymieniany jest on w dokumentach w latach 1409-1430 i może był synem Bogusza. Tenże Nieustęp (*Nyewstopius de Glussko*) wraz z Grotem ze Słupczy mieli zatargi graniczne z dziedzicami Kowali i Opola. Zachował się do naszych czasów dokument z 10 VI 1415 roku w którym Maciej z Suchodołów sędzia lubelski zaświadczył, że Grot ze Słupczy i Nieustęp z Głuska *rozsykali i rozjechali* granice między Kowalą i Opolem<sup>1</sup>. Wspomniany Grot ze Słupczy mógł być bratem lub członkiem rodziny Nieustępa, gdyż często wymieniani są razem i dziedziczyli w tych samych wsiach.

Głusko było lokowane na prawie niemieckim, ponieważ z początków XV wieku pochodzą informacje o sołtysie w tej wsi. Sołtysiem był niejaki Michał.

Głusko podzielone było między wielu szlachciców. Wspomniany Bogusz miał córkę Małgorzatę żonę Piotra z Drzewicy (okolice Opoczna). Tenże Piotr poprzez ten ożenek nabył prawa do części wsi Głusko. W ten sposób Drzewiccy stali się współdziedzicami Głuska a już od połowy XV wieku tylko oni występują jako dziedzice tej wsi.

Drzewiccy z Drzewc mieli liczne urzędy i godności w ówczesnej Polski. Część z nich zamieszkała właśnie w Głusku. Jeden z nich, Jakub z Głuska zapisał się na Uniwersytet Krakowski w 1465 roku. Zdarzało się, że niektórzy z nich podróżowali po Europie. Niejaki

---

<sup>1</sup> (dokument jest w wersji łacińskiej z dwoma polskimi słowami „Rosipali y rozjechali”)

Piotr Drzewicki zwiedził Francję i Hiszpanie i dlatego zwano go „Francuzem” i właśnie tenże Drzewicki w połowie XV wieku był dziedzicem Głuska.

Wyczyn zwiedzenia Francji był tak sensacyjny w tamtych czasach, że nawet jego syn Jan również nosił przydomek „Francuz”. Piotr Drzewicki zmarł przed 1487 rokiem, ponieważ w tymże roku wdowa po nim Dorota jest wymieniana w różnych dokumentach. Kolejnym dziedzicem wsi został wspomniany Jan „Francuz” Drzewicki oraz jego brat Mikołaj, a następnie jego potomkowie.

W drugiej połowie XV wieku wybuchł spór o dziesięciny z Głuska. Od zawsze dziesięciny należały się klasztorowi benedyktynów na św. Krzyżu, ale pretensje zgłosił też pleban z Wilkowa. Sprawą zajął się nawet sąd komisaryczny, który w 1464 roku nakazał przekazywanie powinności na rzecz klasztoru.

O Głusku wspomina Jan Długosz w swoim wielkim dziele „Liber Beneficiorum...” z lat 1470-1480. Długosz pisze również o sporach o dziesięciny w tej wsi między dziedzicem a opatem świętokrzyskim.

W tym czasie Drzwieccy, którzy zamieszkali w tej wsi stali się oddzielną odnogą rodu Drzewieckich i od nazwy swojej rodowej wsi przyjęli nazwisko Głuscy herbu Ciołek. Synem Mikołaja lub Jana Drzwieckiego był Wiktoryn Głuski, który dziedziczył w tej wsi na przełomie XV i XVI wieku. Właśnie on jako pierwszy użył nazwiska Głuski. Być może o nim wspomina spis podatkowy z 1531 roku, który informuje, że dziedzicem wsi był „Francuz” a wieś miała 1 łan obszaru, był tu również młyn.



Herb Drzewieckich i Głuskich CIOŁEK

Synem Wiktoryna był Mikołaj Głuski dziedziczący tu w połowie XVI wieku. Mikołaj miał jednego syna również Mikołaja wspomnianego w grodzie lubelskim w 1599 roku. Mikołaj Głuski młodszy ożenił się z Zofią i miał czterech synów oraz osiem córek.

W drugiej połowie XVI wieku w Głusku dziedziczył też Kasper Głuski pochodzący z bocznej linii rodziny, miał on również czterech synów. Mieszkał też w tym czasie Melchior Głuski również mający liczne potomstwo.

Tak, więc na przełomie XVI i XVII wieku liczba Głuskich w tej wsi była dosyć duża. Wszyscy odziedziczyli jakieś części Głuska i Wolicy tworząc zaścianek szlachecki pełen drewnianych ubogich dworów. Jednak niektórzy z nich wykupywali ziemie od braci lub kuzynów tworząc większe majątki. Wielu z nich wyjechało z rodzinnej wsi żeniąc się w innych dworach przejmując inne majątki. Głuscy dziedziczyli na przykład w Niezabitowie i Szczukach.

Na początku XVII wieku największym posiadaczem ziemskim w Głusku został Adam Głuski, potomek Kaspra Głuskiego. Adam Głuski tytułował się *panem na Głusku, Pankraczowicach i Szczukach*.

W 1622 roku klasztor na św. Krzyżu oskarżył dziedziców wsi Głuskich, że ci już od 10 lat nie oddają należnych dziesięcin na rzecz klasztoru. W 1627 roku doszło nawet do

sprawy sądowej, w której pozwano Adama i Wojciecha Głuskich o nie oddawanie dziesięcin. Sprawa ciągnęła się długo i dopiero w 1637 roku zawarto ugodę. Głuscy jednak uchylali się nadal i z 1644 roku pochodzi informacja o kolejnych sprawach sądowych wytoczonych przez klasztor Zofii Głuskiej, Tomaszowi Głuskiemu oraz Stanisławowi Głuskiemu. Klasztor domagał się też dziesięcin z Wolicy.

Głuscy należeli do ubogiej i średniozamożnej szlachty. Rozdrobnienie własności nie sprzyjało tworzeniu się większych majątków, a co za tym idzie zdobywaniu tytułów i urzędów. Wyjątkiem był wnuk (lub syn jak pisze Seweryn Uruski) Remigiana Głuskiego żyjący w drugiej połowie XVII wieku, Tomasz Kazimierz Głuski.

Tomasz Kazimierz Głuski był w Warszawie podczas elekcji Jana III Sobieskiego, w 1685 roku został podstolim lubelskim, a w 1694 roku podczaszym lubelskim. Uwieńczeniem kariery był senatorski urząd kasztelana gostyńskiego. Na Lubelszczyźnie znany jest z tego, że jako właściciel Abramowic pod Lublinem na terenie tej włości w 1688 roku założył miasto i nazwał go Głuskiem.

Działalność Tomasza Kazimierza Głuskiego pomogła zapewne całej rodzinie wspomagał swoich krewniaków tym bardziej, że nie miał następców, mimo że żenił się dwa razy i miał trzech synów, najstarszy z nich został zakonnikiem a dwaj młodszy zmarli wcześniej i bezpotomnie. Po jego śmierci Głuscy odziedziczyli zapewne majątek kuzyna.

W pierwszej połowie XVIII wieku właścicielami Głuska byli: Andrzej Głuski oraz Franciszek Dąbrowski. Dziedzice Głuska tradycyjnie już toczyli spory z klasztorem świętokrzyskim o dziesięciny. Spory z tego tytułu skończyły się dopiero wraz z kasatą zakonu w 1819 roku.

W XVIII wieku Głuscy wzorem sławnego krewniaka zaczęli robić karierę w ówczesnym państwie polskim. Dziedzic Głuska, Jacek Głuski w 1765 roku został łowczym lubelskim. Jego synem był Tomasz Głuski, kolejny dziedzic wsi żyjący na przełomie XVIII i XIX wieku.

W końcu XVIII wieku Głusk był średniej wielkości osadą. W 1787 roku naliczono tu 140 mieszkańców. Wojny z przełomu XVIII i XIX wieku przyniosły straty w ludności. W 1827 roku mieszkało w Głusku tylko 100 osób, a naliczono tu 12 domów mieszkalnych.

W 1812 roku Tomasz Głuski został mianowany sędzią pokoju powiatu kazimierskiego. Była to bardzo ważna i prestiżowa funkcja w ówczesnym państwie polskim. Tomasz Głuski był też radcą województwa lubelskiego. Ożenił się z Agatą Gałęzowską i miał kilku synów: Karola, Marcelego (mieszkającego później na Zamojszczyźnie) oraz Franciszka, który zapewne objął dobra Głusk. Franciszek Głuski miał żonę Helenę Gołębiowską i dochował się w 1840 roku syna Władysława.

Dobra ziemskie Głusko obejmowały w tym czasie: folwark Głusko Duże oraz wsie: Głusko Duże, Bielek i Górki. Obszar dóbr wynosił 986 mórg ziemi. W dobrach tych był młyn wodny i staw.

W 1864 roku ziemia dworska z tej wsi została uwłaszczona i powstało tu 27 samodzielnych gospodarstw rolnych. We wsi jednak istniał jeszcze jakiś czas folwark dworski. Głusko włączono do gminy Karczmiska.

W 1921 roku Głusko Duże liczyła 32 domy i 226 mieszkańców.

W okresie międzywojennym w tej wsi był młyn wodny należący do M. Wójtowicza. Były też w tej wsi dwa sklepy spożywcze, jeden należał do M. Walencika, a drugi do M. Zajdmana.

Do zabytków w Głusku należy kapliczka położona na terenie podworskim. Kapliczka jest murowana z cegły czworoboczna. Wewnątrz znajduje się kamienna rzeźba św. Jana Nepomucena, barokowa.

## Głusko Duże Kolonia

Na gruntach tej wsi jeszcze w drugiej połowie XIX wieku istniał folwark dworski Głusko Duże. Właściciele ziemscy często swoje folwarki parcelowali na małe działki i sprzedawali je bezrolnym napływowym chłopom. Przybyli chłopci otrzymywali wąskie działki tworząc wsie w układzie ulicówki. Takich chłopów nazywano kolonistami, tak, więc nową osadę nazwano Głusko Duże Kolonia.

Według danych ze spisu powszechnego z 1921 roku Głusko Duże kolonia miało 50 domów i 350 mieszkańców. Wśród ludności polskie mieszkało tu również 7 Żydów.

## Głusko Małe

Początki tej wsi sięgają XVIII wieku. Podczas spisu ludności diecezji krakowskiej w 1787 roku obok wsi Głusko wymienia się również Małe Głusko. W tym czasie była to młoda osada licząca zaledwie 56 osób. Był to folwark w ramach majątku ziemskiego Głusko.

Od tej pory już zawsze wymienia się dwie miejscowości Głusko Duże i Małe.

Folwark Głusko Małe istniał do 1878 roku, w tymże roku został oddzielony od dóbr Głusko Duże i rozparcelowany między 18 chłopów- kolonistów. Obszar tej wsi liczył wtedy 413 mórg. Powstała wtedy samodzielna wieś w gminie Karczmiska.

W 1921 roku w tej miejscowości było 32 domy i 155 mieszkańców. W koloniach często osiedlali się też Żydzi. W tej miejscowości w 1921 roku mieszkało 8 Żydów.

W okresie międzywojennym w tej wsi działał młyn wodny należący do spółki J. Bartyszka i A. Sochy.

## Górki

Górki powstały w drugiej połowie XIX wieku. Pierwsze wzmianki pochodzą ze „Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego” z 1881 roku, jest tam lakoniczna informacja *Górki, powiat nowoaleksandryjski*,

Górki powstały w połowie XIX wieku w ramach dóbr ziemskich Głusko Duże. W odróżnieniu od wsi Bielsko nie było tu lasu, a mapy z XVIII i z początku XIX wieku przekazują, że były tu pola uprawne.

W 1864 roku ziemia dworska została rozparcelowana i powstało 8 gospodarstw rolnych na 123 morgach ziemi.

W 1921 roku w tej wsi było 15 domów i 88 mieszkańców. Górki należały do gminy Karczmiska.

## Jawórcze-Mieczysławka

Obydwie nazwy pojawiły się dopiero po II wojnie światowej. Brak wzmianek w źródłach z przed 1939 roku.

## Karczmiska Pierwsze

Początki Karczmiszek nikią w początkach państwa polskiego. W pobliskim Chodliku była wczesnośredniowieczna osada, podobnie było w Głusku, więc również te tereny były najpewniej zamieszkiwane już na początku istnienia państwa polskiego. Świadczy o tym również znaleziony skarb monet pochodzący z XI i XII wieku.

Pisana historia Karczmiszek sięga XV wieku. W starszych opracowaniach historii tej okolicy utożsamiało się często nieistniejącą już wieś *Crampa* z Karczmiszkami. Jednak według najnowszych ustaleń<sup>2</sup> nie można utożsamiać dawnej wsi *Crampa* z Karczmiszkami, choć te dwie miejscowości miały częściowo podobną historię.

Pierwszy pisany ślad istnienia wsi *Crampa* pochodzi z *Kodeksu Katedry Krakowskiej* z 1254 roku. Wieś należała wtedy do klasztoru zwierzynieckiego. Fakt nadania tej wsi, jeszcze w końcu XII wieku potwierdził Jana Długosz w „*Liber Beneficiorum*”. Między 1287 a 1325 roku, w niewyjaśnionych do dziś okolicznościach, dobra klasztorne wokół późniejszego Kazimierza przeszły na własność królów Polski. *Crampa* (po polsku Krępa) należała odtąd do starostwa kazimierskiego.

W początkach XV wieku powstała nowa osada w tym terenie a mianowicie Karczmiska, nazwę biorąc od karczmi podróżnych, które występowały w tym terenie. Karczmiska podobnie jak *Crampa* należała do dóbr królewskich. Pierwsze wzmianki o miejscowości *Karczmiska* pochodzą z 1409 roku. W tym czasie istniała jeszcze wieś *Crampa* ponieważ z lat 1445, 1458 i 1468 pochodzą zapisy o dwóch wsiach: *Crampie* i Karczmiszkach. Te dwie miejscowości istniały, więc równocześnie. Jednak położenie *Crampy* było mniej korzystne, leżała ona bliżej Wisły i Kazimierza, a były to czasy, kiedy Wisła często zmieniał koryto. Jak sądzą historycy część jej gruntów wchłonęła rzeka, a rozrastająca się wieś Karczmiska wchłonęła resztę *Crampy*. Podobna nazwa i lokalizacja stała się przyczyną, że wielu historyków utożsamiało te dwie oddzielne miejscowości.

Od drugiej połowy XV wieku nie spotyka się już nazwy *Crampa*, a tylko Karczmiska. Nie zmienia to faktu, że osadnictwo w tej okolicy sięga początków państwa polskiego, co poświadczą znaleziska archeologiczne.

Wiek XV to okres intensywnego rozwoju tej miejscowości. Z 1452 roku pochodzą informacje o istnieniu kościoła parafialnego w Karczmiszkach. (*contra discretum Jacobum ministrum ecclesie in Carczmiska*). Tak więc Karczmiska były już dużą miejscowością, skoro ustanowiono tu parafię, a pierwszym plebanem był Jakub. Kolejnym plebanem był Mikołaj wzmiankowany w drugiej połowie XV wieku. Jak ustalił P. Szafran parafia mogła powstać już w 1443 roku i istniała do pierwszej połowy XVI wieku, a następnie została włączona do parafii w Kazimierzu. Miejscowy drewniany kościół stał się kościołem filialnym. Ze źródeł kościelnych z pierwszych lat XVII wieku wiadomo, że był to kościół pod wezwaniem św. Wawrzyńca.

Rozrastający się i bogacący Kazimierz potrzebował zaplecza żywnościowego i taką właśnie rolę spełniały Karczmiska, które szybko się powiększały. W Karczmiszkach powstał folwark królewski. Lustracja tej wsi z 1509 roku informuje, że mieszkało tu 38 kmieci i 11 zagrodników. W sumie płacili oni 11 grzywien i 32 grosze czynszu. Zamiast obowiązku stacji (obowiązek utrzymywania orszaku królewskiego w czasie przejazdu w okolicy) chłopci obsiewali pola folwarczne po 8 korców owsa z łana. Wieś Karczmiska liczyła w tym czasie 8 łanów obszaru a pewien obszar zajmował też folwark. Zapisano, że w folwarku uprawiano: pszenicę, żyto, owies, jęczmień, groch, rzepę, kapustę. Bydło folwarczne było wypasane w folwarku Kębłów. Zapisano szczegółowy stan inwentarza z folwarku. „*Bydło rogate doroste*

<sup>2</sup> *Dzieje Lubelszczyzny*, tom IV, Warszawa 1986, s. 74-75.

38, w tym wołów roboczych 3, cieląt 5, owiec 103, świń i prosiąt 28, wieprzy 5, gęsi 14, nieliczne kury, pawi 2, uli w ogrodzie dworskim 47. Z tego zapisu wyłania się obraz zamożnej wsi i bogatego folwarku.

Na początku XVI wieku w wyniku zapożyczenia się królów polskich u możnego rodu Firlejów, starostwo kazimierskie było użytkowane przez ten ród aż do 1644 roku. Z tego okresu brak jest lustracji starostwa, gdyż przypuszcza się, że Firlejowie nie dopuszczali lustratorów, aby nie ujawnić wielkich zysków, jakie ciągnęli ze starostwa kazimierskiego.

Kazimierz Dolny wzbogacił się na handlu zbożem. Świadczą o tym do dziś istniejące wspaniałe spichlerze. Karczmyska były największym folwarkiem z tej okolicy, więc większość zboża z tych pól było eksportowane do Gdańska i dalej na zachód Europy.

Po 1644 roku starostwo kazimierskie przeszło do Radziwiłłów a następnie Lubomirskich.

W pierwszej połowie XVII wieku Karczmyska były całkiem sporą osadą liczącą 12 łanów obszaru, a mieszkało tu 40 rodzin kmiecych. Po okresie wojen ze Szwecją w 1661 roku przeprowadzono lustrację, czyli przegląd dóbr królewskich wokół Kazimierza.

W czasie lustracji zanotowano, że wieś liczyła tylko 16 rodzin kmiecych, którzy „trzymają (uprawiają) łanów nro 6 ćwierci 3. Jedni na półłanku zasiewają, drudzy na ćwierci” Tak, więc wieś doznała zniszczeń w czasie wojny, ale na tle innych wsi królewskich sytuacja Karczmysk nie była taka zła. Mieszkańcy wsi płacili raz w roku (na ś. Marcin) czynsz w wysokości 24 groszy, oddawali też na rzecz starosty po 10 korców owsa miary lubelskiej z łana ziemi oraz po 2 gęsi z łanu. Dodatkowo w naturze przekazywali też po 2 kapłony, po 4 kury „proste” i po 20 jaj. Dodatkowym obowiązkiem kmieci z Karczmysk było przedzenie wełny na potrzeby dworu oraz praca na polach folwarcznych „po dni 3 pieszko z półłanka tak w lecie jak i ziemie. (praca trwała od świtu do zmierzchu) Mieli też obowiązek stróży nocnej, czyli pilnowania zabudowań folwarcznych w nocy.

Oprócz kmieci mieszkali we wsi ubodzy chłopci, czyli zagrodnicy. Było ich w tym czasie jedenastu. „Czynszu żadnego ani dani nie dają. Robią pieszko dni 2 w tydzień, do siana trzęsienia i grabienia powinni. Przędzą po łokci 2”

Najuboższą kategorią ludności mieszkającą w Karczmyskach byli chałupnicy, których było tylko czterech. Nie mieli oni nawet własnych chałup i najmowali się do pracy u bogatszych gospodarzy.

Według lustracji we wsi była karczma. Tak więc wielowiekowe tradycje karczmaryskie były nadal podtrzymywane. Dodatkowo we wsi był młyn „na strudze o 1 kole, nie zawsze miele”.

Lustracja szczegółowo opisuje folwark w Karczmyskach. Uprawiano tu głównie owies (zbiór to 200 kop rocznie) oraz żyto (150 kop rocznie). Innymi uprawianymi zbożami były: jęczmień, pszenica, żyto jare, tataraka i groch. Z łąk zbierano 4 brogi siana rocznie „na wychowanie obory KJM”. W oborze folwarcznej lustratorzy zastali: krów do doju nro 20. We dworze mieszkał urzędnik z żoną, dwie dziewczki i pastusz.

Spis podatkowy z 1676 roku (patrz aneks) informuje że w Karczmyskach mieszkało 275 osób stanu plebejskiego. Liczebność Karczmysk była niewiele mniejsza niż liczba mieszkańców ówczesnego Kazimierza Dolnego.

Niestety nie zachowały się do naszych czasów kolejne lustracje dóbr królewskich, więc trudno określić dokładnie losy wsi w XVIII wieku. Jednak Karczmyska musiały się bardzo dobrze rozwijać skoro w 1787 roku naliczono w tej wsi 926 osób w tym 54 Żydów. Liczba mieszkańców Karczmysk przewyższała nawet liczbę niektórych ówczesnych miast. Cała parafia Karczmyska obejmująca Karczmyska, Chodlik i Słotwiny liczyła 1 211 katolików i 83 Żydów.

Na miejscu filialnego kościoła, jeszcze z XV wieku, w wieku XVIII wybudowano tu nową świątynię staraniem Jerzego Lubomirskiego starosty kazimierskiego. Kościół był konsekrowany w 1725 roku i był drewniany. Niestety spalił się w 1842 roku.

W drugiej połowie XVIII wieku starostami kazimierskimi byli Sanguszkowie. Za pozwoleniem królewskim w 1774 roku starostwo kazimierskie przeszło w dożywocie na księcia Hieronima Sanguszkę i jego żonę Annę z Sapiechów Sanguszkową (ślub 1774). Po rozwodzie z mężem, w 1778 Anna z Sapiechów wyszła za mąż za Seweryna Potockiego, a że pozwolenie królewskie obejmowało oboje małżonków Sanguszków, więc dobra kazimierskie użytkowała Anna z Sapiechów Potocka. Anna z Sapiechów Potocka zmarła 29 XI 1813 roku i od tej pory starostwo kazimierskie wróciło do Skarbu Państwa. Dobrami kazimierskimi zarządzała Komisja Skarbu Królestwa Polskiego.

W 1819 roku władze Królestwa Polskiego dokonały zamiany dóbr. Anna z Zamoyskich Sapieżyna otrzymała z dopłatą od rządu dobra kazimierskie w zamian za Orońsko i Szydłowiec. (Nie należy mylić Anny z Sapiechów Sanguszkowej zmarłej w 1813 roku i Anny z Zamoyskich Sapieżyny przyp. L. Z.). Od tej pory te dobra należały do Sapieżyna. (Biogram Anny Sapieżyny patrz aneks) Dziedziczka dóbr w 1829 roku sprzedała dobra kazimierskie Adamowi Czartoryskiemu z Puław.

Adam Czartoryski zaangażował się w powstanie listopadowe i po upadku powstania musiał wyjechać za granicę. Wyrokiem sądu z dnia 13 II 1832 roku *„majątek księcia Czartoryskiego na liście imiennej winowajców kategorii II pod pozycją pierwszą umieszczonego ulega konfiskacie na rzecz Skarbu Państwa Królestwa Polskiego*. W ten sposób dobra kazimierskie wraz z Karczmiskami znowu wróciły pod zarząd rządowy.

Przełom XVIII i XIX wieku nie był dla Karczmisk dobrym okresem. Liczne wojny i kontrybucje spowodowały zmniejszenie się liczby ludności. W 1827 roku w tej wsi było 135 domów i 656 mieszkańców. Na początku XIX wieku były tu jeszcze 2 karczmy.

Rząd Królestwa Polskiego zaraz po konfiskacie tych dóbr sprzedał je Ignacemu Wessłowi. Rodzina Wessłów pochodzi z Węgier, a wzmiankowana jest w Polsce już w XV wieku na terenie Prusach Królewskich. Z czasem ta rodzina stała się wielce zasłużona dla Polski. Początkowo zwali się Wesel jednak w XVII wieku dodali do swojego nazwiska drugie s. Wesslowie byli dobrymi gospodarzami i uczynili z Karczmisk „wzorowe gospodarstwo”.

Wesslowie zadbali też o sprawy duchowe, w 1842 roku spalił się kościół w Karczmiskach i w tym samym roku staraniem miejscowego księdza Jana Bałuszyńskiego oraz dziedzica dóbr Ignacego Wessła rozpoczęto budowę nowej świątyni. Budowa została ukończona w 1848 roku. Kościół jest w stylu neoklasycystycznym położony na niewielkim wzniesieniu za wsią. Prezbiterium zwrócone jest na północ. Kościół jest murowany z cegły i kamienia otynkowany. Wnętrze jest jednonawowe. Dach jest dwuspadowy z wieżyczkami i sygnaturką. W ołtarzu bocznym obraz Matki Boskiej Niepokalanej Poczętej z Dzieciątkiem. Są też liczne przedmioty liturgiczne z XVIII wieku. (kielich i monstrancja).

Obok kościoła znajduje się drewniana dzwonnica wzniesiona zapewne wraz z poprzednim spalonym kościołem około 1723 roku. Dzwonnica jest konstrukcji słupowo-ramowej oszalowana na podmurówce kamiennej. Jest dwukondygnacyjna. Dach jest namiotowy kryty gontem.

Pod rządami Wessłów Karczmiska rozwijały się bardzo dobrze. Przed uwłaszczeniem klucza Karczmiska w ramach dóbr kazimierskich obejmowały wsie: Karczmiska, Uściąż i Chodlik. W 1864 roku ziemia dworska została rozparcelowana, ale i tak pozostał duży obszar ziemi dworskiej, a w 1873 roku klucz Karczmiska został wydzielone z dóbr kazimierskich.

Po uwłaszczeniu do dóbr Karczmiska należały folwarki: Karczmiska, Owczarnia, Chodlik, Zastów, Rzeczyca, Cholewianka. W dobrach były trzy młyny wodne, wiatrak, cegielnia, piec wapienny pokłady kamienia wapiennego.

Taki opis wsi pochodzi z roku 1882 *„Leży przy trakcie między Kazimierzem a Opolem, na stoku wyżyny lubelskiej, przechodzącej po za wsią w dolinę powiślańską. Wieś gęsto zabudowana, wśród sadów. Kościół parafialny murowany. Wiatrak. Cegielnia. Przed niedawnym jeszcze czasem gorzelnia. Gospodarstwo dworskie wzorowe”*.

W 1882 roku było w tej wsi 11 domów dworskich, 178 domów należących do chłopów a ludność miejscowości liczyła 1 374 osoby.

W pierwszych latach XX wieku w Karczmiskach założono szkołę, która uczyła po rosyjsku. Miejscowy nauczyciel zruszczony Litwin budził powszechną nienawiść. Nic, więc dziwnego, że ludność Karczmisk nie chciała płacić obowiązkowych składek na utrzymanie szkoły. W styczniu 1904 roku sądzono za to 23 chłopów z Karczmisk

Po Ignacym Wesslu dziedzicem dóbr Karczmiska został Mieczysław Wessel. Jego rządy trwały aż do 1905 roku. Dnia 21 III 1905 roku w biurze prezesa sadu okręgowego w Warszawie otworzono testament Mieczysław Wessla zmarłego kilka dni wcześniej właściciela Karczmisk. Mieczysław Wessel zapisał cały majątek Karczmiska Towarzystwu „Filharmonia warszawska”. *„pod warunkiem że dożywotnie użytkowanie z tegoż majątku służy siostram moim a mianowicie: Amelii Łączyńskiej, Zofii Iwanickiej, Jadwidze Radoszewskiej, Helenie Szczukowej, Marii księżnie Czetwertyńskiej i Stefanii Siemiątkowskiej. Od zapisu powyższego wyłączają się ruchomości znajdujące się we dworze (w domu moim mieszkalnym w Karczmiskach), które zapisuje bratu memu Stanisławowi Wesslowi, w Kęble obecnie zamieszkałemu”*.

Na mocy testamentu zarząd majątku objął Stanisław Wessel, który był egzekutorem testamentu. Towarzystwo Filharmonii Warszawskiej miało objąć ten majątek dopiero po śmierci wszystkich siostr zmarłego. Jak wyceniono zapis był wart 1 300 000 rubli.

Kurier Warszawski nazwał Wessla dobroczyńcą filharmonii, ale redaktorzy Gazety Lubelskiej (numer 65 z 1905 roku) nie podzielali entuzjazmu kolegów z Warszawy. Napisali, że *„Owszem mamy odwagę nazwać zapis ten nie dobroczynnym, ale szkodliwym uszczuplającym dobro narodowe na korzyść instytucji nieużytecznej krzewiącej niemoralność, powodującej niemoralność wśród średniej klasy mieszkańców Warszawy. Dość przytoczyć takie fakty jak popisy bosonogich tancerek, sprowadzenie cudzoziemskich grajków bez talentu, śpiewanie piosenek właściwych tingel-tanglom (...)*. Opinia Gazety Lubelskiej spowodowała polemikę między obydwoma gazetami.

Siostry Wessla miały w tym czasie około 40 lat, a sam Wessl żył bardzo długo, więc wykonanie testamentu mogło się przeciągnąć. Jednak w 1906 roku doszło do ugody i właścicielem dóbr Karczmiska została jednak Filharmonia Warszawska, ale ta będąc instytucją niezwykle zadłużoną szybko sprzedała te dobra Zbigniewowi Romualdowi Strażycowi (ur. 1873) oraz jego żonie Janinie z Pleszczyńskich (ur. 1884). Ojciec Janiny, Adam Pleszczyński był powstańcem styczniowym i sybirakiem.

Czasy Strażyców były intensywnym okresem rozwoju Karczmisk pod względem gospodarczym i społecznym. Ten rozwój wspierał dwoje Strażyców. Już od 1902 roku istniała w Karczmiskach szkoła elementarna, a w 1909 roku powstała ochronka dla dzieci, w 1912 roku posterunek policji, w 1913 roku pierwszy sklep oraz poczta. Rok później działało już Koło Rolnicze.

Oboje Strażycowie byli wielkimi społecznikami. Zbigniew Strażyc udzielał się w Nałęczowskim Towarzystwie Rolniczym i należał do Towarzystwa Domu Ludowego.

W końcowym okresie I wojny światowej powstała w Karczmiskach straż pożarna, a w 1922 roku dom ludowy. Większość tych poczynań miejscowej społeczności było wspierane przez Strażyców a szczególnie przez Janinę Strażycową. Niestety Zbigniew Strażyc zmarł 3 V 1916 roku po zażyciu niewłaściwych lekarstw. Od tej pory Janina Strażyc sama wraz z administratorami zarządzała majątkiem. Dzięki jej staraniom oraz mieszkańców Karczmisk w

dniu 1 XII 1918 roku w Karczmiskach otwarto polską szkołę<sup>3</sup>. Od 1919 roku Karczmiska stały się znowu samodzielną parafią

W 1921 roku Karczmiska wieś liczyły 407 domów i 2 390 mieszkańców. Natomiast w folwarku było 16 domów i 233 mieszkańców. Karczmiska stacja kolejowa liczyła 3 domy i 18 mieszkańców. W okresie międzywojennym Karczmiska były całkiem sporą miejscowością, lokalnym ośrodkiem handlu i usług. Działała tu apteka należąca do Wilhelma Pic de Replonge<sup>4</sup>. Z większych firm należy wymienić: cegielnia należąca do Strażyców, dwa wiatraki jeden należący do niejakiego Kołka, a drugi do J. Sikory. Był zakład mleczarski o nazwie „Dąbrowianka”, Kasa Stefczyka, spółdzielnie (kooperatywy): „Jedność”, „Rozwój” i „Swojak”.

Zakłady rzemieślnicze posiadali: A. Pawełczak cieśla, K. Bartosia kowal, J. Popiołek kowal, K. Pawełczyk ślusarz, A. Popiołka stolarz, S. Piłat szewc, A. Kałdunka krawiec. Liczne były sklepy spożywcze własność: F. Skowrońskiej, P. Sochy i J. Więcka. Inne firmy prowadzili: A. Piłat zajmujący się handlem nierogacizną, A. Budy prowadzący piwiarnie oraz Sz. Rutkowski handlujący wędlinami.

Spis powszechny z 1921 roku nie wyróżnia wsi Karczmiska I i Karczmiska II a najpóźniej w 1923 roku już istniał taki podział, ponieważ zachowała się do naszych czasach księga z zebrań gromady wiejskiej Karczmiska I<sup>5</sup>. Zebrania wiejskie dotyczyły spraw tej właśnie wsi, a szczególnie spraw własnościowych gruntów należących do całej gromady. Według tych zapisków w 1930 roku sołtysem był Jan Nowaczek, a w końcu lat trzydziestych Władysław Czopek. Wśród mieszkańców Karczmiska na zebraniach pojawiają się takie osoby jak: Jan Niezgoda, Bolesław Kwiatkowski, Aleksander Niezgoda, Stanisław Krawczyk, Stefan Goliszek, Antonina Skowrońska, Jan Walencik, Jan Goliszek, Ignacy Piłat, Antoni Nowaczek, Paweł Goliszek, Roman Pyta, Antoni Popiołek, Mieczysław Popiołek, Ignacy Prysycz, Stanisław Witek, Karaś Władysław, Franciszek Niezabitowski, Mieczysław Włodarczyk, Stanisław Nowaczek, Aleksander Skowroński, Jan Stefanek, Antoni Pyta, Jan Walczyk, Jan Osuch, Stanisław Wasiak, Paweł Bartoś, Stanisław Bartoś, Marianna Walasek, Mateusz Socha, Józefa Karaś, Stanisław Nadzieja.

Duża część z nich była niepiśmienna, a główną rolę odgrywali piśmienni chłopcy tacy jak: Franciszek Niezabitowski, Michał Socha syn Józefa, Antoni Piłat, Michał Socha syn Mateusza,

Od 1923 roku działała w Karczmiskach żeńska drużyna harcerska, a w 1926 roku powstała koedukacyjna drużyna harcerska imienia R. Traugutta. Opiekunką harcerzy była Krystyna Strażycowa.

Dobra Karczmiska obejmowały folwark Karczmiska liczący w 1929 roku 1015 ha oraz folwark Strażyszczce o powierzchni 464 ha.

W listopadzie 1934 roku zmarła Janina Strażyc, dziedziczka dóbr Karczmiska i wielka społeczniczka zaangażowana w rozwój Karczmisk. Majątek odziedziczyły jej dzieci: Stanisław i Janina. Stanisław Strażyc od 1926 roku był żonaty z Krystyną z Radyszkiewiczów córką zarządcy tegoż majątku a jego siostra Janina Strażyc była żoną od 1932 roku Wincentego Radyszkiewicza. W 1934 roku podzielono rozległy majątek Karczmiska na dwie części. Stanisław Strażyc objął folwark Strażyszczce, a jego siostra z mężem folwark Karczmiska wraz z dworem i parkiem.

Intensywny okres rozwoju Karczmisk przerwał wybuch II wojny światowej.

<sup>3</sup> Przegaliński Antoni, „Zbigniew i Janina z Pleszczyńskich Strażycowie-szkic do portretu, [w:] Powiśle Lubelskie numer 2 z 2004 roku, s. 5-7. Znajdują się tam opisy dworu w Karczmiskach i fragmenty pamiętników opisujących Strażyców.

<sup>4</sup> Opis apteki i „życia w aptece” znajduje się we wspomnieniach Mirosława Dereckiego wnuczka właściciela apteki zawarty w czasopiśmie MEDICUS nr 10 z 1991 roku, s. 3-5.

<sup>5</sup> Rękopis znajduje się w Bibliotece im. H. Łopacińskiego w Lublinie, numer katalogowy 2331 (lata 1923-1940). Liczy sobie kilkadziesiąt kartek, dość dobrze zachowany.

Do zabytków w Karczmisskach oprócz wspomnianego już kościoła należy też oficyna dworska z połowy XIX wieku murowana z cegły oraz dwór Strażyców.

## Karczmisska II

W miarę rozrastania się miejscowości Karczmisska, około 1923 roku, zaczęto też wyróżniać osadę Karczmisska II.

## Karczmisska Kolonia

Ta miejscowość powstała po II wojnie światowej na dawnych gruntach dworskich Strażyców.

## Noworąblów

Ta wieś wbrew pozorom nie ma nic wspólnego z pobliskim Rąblowem. W latach siedemdziesiątych XIX wieku zaczęto wyręb lasów należących do majątku Kębło. Na porębie utworzono nową wieś i nazwano ją, od sposobu powstania, *Noworąblów* (alias *Noworęblów*).

W końcu lat osiemdziesiątych XIX wieku naliczono w tej osadzie 15 domów i 139 mieszkańców. Nazwa z czasem się zmieniła i w okresie przed II wojną światową używano już nazwy współczesnej.

Podczas spisu powszechnego z 1921 roku nazwę tej wsi zapisano jako *Noworęblów*, a było tu 31 domów i 214 mieszkańców. Miejscowość należała do gminy Karczmisska.

## Słotwiny

Słotwiny powstały na przełomie XIV i XV wieku. Pierwsze pisane wzmianki pochodzą z 1416 roku, gdzie zapisano wieś pod nazwą *Sloczcz*. Żył w tym czasie rycerz Stanisław ze Słotwin. Nazwa tej wsi sprawiała niemałą trudność ówczesnym pisarzom, którzy musieli zapisywać słowiańskie nazwy po łacinie. Mamy, więc zapisy odnoszące się do tej wsi jako *Sloczvinny*, *Zlotfyny*, *Sloczwnik*, *Sloczvinny* oraz *Szlothfini*.

Słotwiny zostały nadane na własność jakiemuś niewielkiemu rodowi rycerskiemu, ale pod warunkiem, że oni oraz ich następcy będą służyć na zamku królewskim w Kazimierzu. Byli to, więc rycerze do zadań specjalnych. Zapewne jeździli z listami zamkowymi stanowili „ochronę” zamku lub orszaku zarządców zamku.

W początku XV wieku spotykamy Stanisława ze Słotwin, a od 1418 roku wymienia się też Mikołaja ze Słotwin.

Z 1429 roku jest wzmianka o Janie ze Słotwin natomiast w połowie XV wieku żył Wojciech ze Słotwin. Kolejni dziedzice z tej wsi przyjęli nazwisko Słotwińscy. Była to uboga szlachta, która co ciekawe nie żyła z uprawy ziemi, ale z służby na zamku w Kazimierzu.

Nie wspomina o tej miejscowości Jan Długosz, ponieważ Słotwiny nie dawały żadnych danin na rzecz Kościoła.

Spis podatkowy z 1509 roku wspomina, że we wsi mieszkała wyłącznie szlachta służebna zwana „manami”. W 1552 roku zapisano „*villa nobilem castro Casimiriensi servietium*”. Uboga szlachta z tej wsi tworzyła zaścianek szlachecki, a spis podatkowy z 1626 roku informuje, że mieszkało tu 14 rodzin szlacheckich na 21 częściach (polach).

Charakter tej wsi najlepiej oddaje zapis z lustracji dóbr królewskich z 1661 roku. „*W tej wsi szlachta mieszka, jako dano sprawę, za prawem i przywilejami Najjaśniejszych Królów IMM. Robocizny żadnej ani podatków nie odprawują, jednak do klucza kaźmirskiego należą. Podróż w kolej lubo konno, lubo pieszo gdziekolwiek nakażą, powinni do zamku odprawować*” . Tak, więc istniał jakiś dokument (przywilej) królewski nakazujący mieszkańcom tej wsi pracować na potrzeby zamku.

Spis podatkowy z 1676 roku przekazuje, że w tej wsi mieszkało aż 24 szlachetni urodzonych. Był to więc zaścianek szlachecki pełen małych dworów szlacheckich. Większość z nich nosiła nazwisko Słotwiński ale też kilku nosiło nazwiska: Dmochowski, Lasota, Dłuski, Męcimirski, Wronowski, Samson i Strzelecki.



Herb Słotwińskich Leliwa

Wojny z połowy XVII wieku obeszły się z tą wsią dość łaskawie, co widać na podstawie tych spisów. Dużo gorzej zapewne było na początku XVIII wieku, kiedy nasz kraj znowu pustoszyły wojska szwedzkie w czasie III wojny północnej. Wieś została zapewne zniszczona, a miejscowa szlachta bardzo zubożała wyprzedając część swojego majątku. Niektórzy zapewne zubożeli tak bardzo, że stali się na wpół chłopami. Jest to jedyne wytłumaczenie faktu, że jeszcze w XVII wieku wieś dzieliła się między 24 właścicieli, a w drugiej połowie XVIII wieku występuje tylko dwóch głównych właścicieli oraz niewielka własność potomków służebników zamkowych.

W pierwszej połowie XVIII wieku dziedzicem części wsi został Sebastian Gumowski herbu Rola. Gumowscy pochodzili z Gumowa w powiecie płońskim. Sebastian Gumowski żonaty z Marianną Zabłocką miał synów: Kazimierza, Antoniego, Andrzeja, Wojciecha i Józefa. Z nich dziedzicem wsi został Antoni, ponieważ tytułuje się go w starych dokumentach „panem na Słotwinach”. Antoni Gumowski miał synów: Józefa i Karola, którzy zostali zapewne kolejnymi dziedzicami wsi.

W końcu XVIII wieku dziedzicem Słotwin był też Antoni Głuski pochodzący z Głuska. Dokumenty wspominają też jego żonę Mariannę z Piotrowskich jako dziedziczkę wsi i syna urodzonego w 1778 roku (metryka w Karczmiskach).

W końcu XVIII wieku Słotwiny były całkiem dużą miejscowością. Spis kościelny z 1787 roku informuje o 205 mieszkańcach Słotwin w tym było 5 Żydów, którzy zapewne dzierżawili miejscową karczmę.

W wiek XIX Słotwiny wchodziły podzielone między dwóch głównych właścicieli ale też istniał niewielki obszar wsi zamieszkały przez szlachtę zagrodową. Mapa z początku XIX wieku informuje o dwóch miejscowościach: Słotwinach oraz o Słotwinach włościańskich. Pierwotna rycerska osada Słotwińskich leżała na lewo od drogi Uściąż-Słotwiny, byłaby to, więc północna część obecnych Słotwin.

Niestety trudno teraz określić dokładnie jej właścicieli w tym czasie. Wiadomo, że miejscowość rozwijała się dobrze, ponieważ rosła liczba ludności. W 1827 roku było tu już 39 domów i 263 mieszkańców.

W 1864 roku ziemia dworska, jaka istniała w tej wsi została rozparcelowana między 19 gospodarzy, którzy przejęli 461 mórg ziemi. Jednak istniał jeszcze w 1880 roku folwark ziemski liczący 657 mórg ziemi. W 1867 roku Słotwiny włączono do gminy Karczmiska.

Przełom XIX i XX wieku to okres bardzo intensywnego rozwoju tej miejscowości. Ziemia dworska została rozparcelowana, ponieważ nie ma o niej wzmianek w źródłach z XX wieku. W opisie wsi z 1905 roku zanotowano, że jedna część wsi ma 34 domy i 240 mieszkańców i mieszkała tam szlachta zagrodowa.

Według spisu powszechnego z 1921 roku w Słotwinach (jako całość) było 108 domów mieszkalnych a mieszkało tu 710 osób.

Jeszcze na początku XX wieku notowano w tej wsi potomków szlachty zagrodowej służącej na zamku kazimierskim. Zapewne do dziś potomkowie szlachty stanowią duży procent ludności tej miejscowości.

## Słotwiny Kolonia

Osada Słotwiny Kolonia powstała przed II wojną światową. Nie ma o niej wzmianek podczas spisu powszechnego z 1921 roku, ale taką osadę pokazuje mapa wojskowa z lat trzydziestych XX wieku.

## Uściąż

Pierwsze wzmianki o Uściążu pochodzą z kronik Jana Długosza. Również z tą wsią nie radzili sobie średniowieczni skrybowie. Nazwę wsi w XV i XVI wieku zapisywana była jako: *Vszczancs*, *Vszyandz*, *Uszczacz*, *Usczyancz*, *Wszczacz* a nawet *Vscyądz*.

Była to własność królewska należąca do starostwa kazimierskiego i parafii Kazimierz.

Według lustracji tych dóbr w 1509 roku żyło w tej wsi 4 kmieci, z których jeden zajmował się tylko ważeniem piwa na potrzeby zamku kazimierskiego. Była to, więc niewielka osada. Kolejne losy Uściąża są takie same jak Kazimierza. W pierwszej połowie XVI wieku Uściąż stał się dobrem królewskim użytkowanym przez możny ród Firlejów.

Zapewne prosperita miasta z tego okresu dała się odczuć też w tej miejscowości, jednak brak jest źródeł, ponieważ potężni Firlejowie nie wpuszczali na ten teren królewskich lustratorów.

Firlejowie użytkowali te ziemie aż do 1644 roku, a następnie starostwo kazimierskie było dzierżawione przez magnackie rody Radziwiłłów, Lubomirskich i Sanguszków.

Z początku XVII wieku pochodzą kolejne pisane informacje o tej wsi. W tym czasie mieszkało tu 5 kmieci, a obszar wsi wynosił 2 łany. W połowie XVII wieku wybuchła wojna północna. Pobliski Kazimierz został złupiony, więc okoliczne wsie również padły ofiarą żołdaków szwedzkich.

Podczas lustracji z 1661 roku w tej wsi mieszkało tylko 2 kmieci, a obszar przez nich uprawiany to 1 łan. Wieś była bardzo uboga, tak bardzo, że starosta zastosował wobec nich nawet zwolnienia od danin. „*Owies sepný i gęsi powinni oddawać, ale nie oddają, bo zubożeli i kiedy by im dwór miał się o takowe upominać powinnosci pewnie by pouchdzili*”. Jedynie co oddawali na rzecz dworu to po 2 kapłony i po 20 jaj rocznie. Mieli też obowiązek pracy

po 2 dni w tygodniu oraz obowiązek stróży. Oprócz kmieci mieszkali we wsi też dwaj zagrodnicy, którzy również pracowali po 2 dni w tygodniu i byli używani do pracy przy grabieniu siana.

We wsi był wtedy jakiś mały strumień „*źródliko*” a nad nim niewielki młyn. Mieszkał w nim młynarz, który oprócz mielenia ziarna „*siekierą do dworu robi, kiedy każą*”. Był też we wsi niewielki młyn, „*ale nie narybiony*”.

W drugiej połowie XVII wieku wieś stała się dzierzawą niejakiego Polanowskiego chorążego sanockiego. W tym czasie naliczono tu 28 mieszkańców.

Pierwsze lata XVIII wieku zapewne również były ciężka dla tej wsi a to z powodu licznych wojen, jakie miały miejsce na terenie Polski w tym czasie. Dopiero po 1717 roku nastąpił długi okres pokoju a liczba mieszkańców zaczęła rosnać.

Spis ludności diecezji krakowskiej z 1787 roku informuje, że wieś *Usiądz* w parafii kazimierskiej liczyła 77 mieszkańców w tym 4 Żydów.

Po 1795 roku Uściąż nadal należał do dóbr starostwa kazimierskiego a leśnictwo Uściąż należało do folwarku Rzeczycza. W 1827 roku wieś liczyła 17 domów wieś i 109 mieszkańców. W 1864 roku ziemia dworska została uwłaszczona i powstało tu 18 gospodarstw rolnych.

W 1921 roku Uściąż liczył 68 domów i 449 mieszkańców. Miejscowość należała do gminy Rogów.

## Wolica

Początki tej wsi są dosyć ciekawe. Tym bardziej, że przez nią miała ona też inną nazwę. W roku 1413 przy okazji sprzedaży sołectwa w Głusku, Kowali i Woli Kowalskiej jest mowa o 4 łanach ziemi, które była nie uprawiane, a leżały między Głuskim a Wolą Kowalską (wieś w pobliżu Kowali zaginiona w XVI wieku przyp. L. Z.).

Właśnie te 4 łany ziemi stały się zawiązkiem nowej wsi, którą w 1417 roku nazwano *Wolicza* ale też funkcjonowała nazwa *Wolicza Głuska*. W 1460 roku znów pada nazwa *Wolicza*, a Długosz w swoich kronikach przypisuje ją do parafii Opole. W drugiej połowie XV wieku Wolica podobnie jak Głusko należały do Drzewieckich herbu Ciołek. Poprzez to, że dziedziczyli tu Drzewieccy, w XVI wieku nazwę wsi zapisywano również jako *Vola Drzewiczka*. Słowo „wolica” oznaczało kiedyś zwolnienie podatkowe dla nowo założonej wsi.

Wolica wyodrębniła się z Głuska, więc do dziesięcin z tej wsi zgłosił swoje pretensje klasztor benedyktynów ze Św. Krzyża, jednak pleban z Kazimierza oświadczył, że ta nowa wieś leży w jego terenie i dziesięciny należą się jemu, dodatkowo pretensje zgłosił również pleban z Wilkowa. Spór o dziesięcinę wybuchł w 1460 roku, a warta ona była 7 grzywien rocznie. Spór był tak nabrzmiały, że zajął się nim w 1492 roku biskup krakowski Fryderyk Jagiellończyk, który przekazał dziesięcinę na rzecz klasztoru.

W XVII wieku znowu wraca się do nazwy Wolica. Taka nazwa jest wymieniana w aktach parafialnych w Opolu w latach 1676, 1721 i 1787.

Przez wiele lat Wolica należała do Głuskich z Głuska. W drugiej połowie XVII wieku dziedzicem był Aleksander Myśliszewski, a we wsi mieszkało oprócz dziedzica i jego rodziny 56 osób. Z czasem wieś zapewne wróciła do Głuskich ale nie jest to pewne. Nazwa tej wsi jest bardzo popularna, więc trudno ustalić w źródłach genealogicznych, że właśnie ta Wolica była związana z określonym rodem.

W drugiej połowie XVIII wieku liczba mieszkańców Wolicy rosła. W 1787 roku naliczono już 124 mieszkańców wsi. Na przełomie XVIII i XIX wieku wieś została

podzielona między dwóch dziedziców, co zostało odzwierciedlone w powstaniu dwóch oddzielnych miejscowości o nazwie Wolica.

Jedna z nich w 1827 roku miała 22 domy i 78 mieszkańców, a druga 32 domy i 194 mieszkańców.

W 1864 roku ziemia dworska została uwłaszczona, a w końcu XIX wieku dwa folwarki, które istniały w tej wsi stały się podstawą utworzenia dwóch koloni włościańskich.

W 1921 roku wieś dzieliła się na trzy części: Wolice wieś liczącą 46 domów i 362 mieszkańców. Wolice I kolonię z 15 domami i 92 mieszkańcami oraz Wolice II kolonię z 24 domami i 151 mieszkańcami.

Przed II wojną światową w tej wsi był sklep spożywczy Sz. Grajpera oraz młyn wodny A. Woźniakowskiego.

## Wymysłów

W pierwszej połowie XIX wieku obszar dzisiejszej wsi pokryty był jeszcze częściowo lasami. Teren ten należał do dóbr ziemskich Niezabitów i znajdowały się tu zagrody dla owiec, owczarnie.

W połowie XIX wieku owczarnie stały się zawiązkiem folwarku, który w 1873 roku został oddzielony od dóbr Niezabitów i stał się samodzielnym folwarkiem. W 1892 roku było w nim 5 murowanych budynków i 2 drewniane. Obszar folwarku wynosił 281 mórg ziemi.

Na przełomie XIX i XX wieku ten folwark został rozparcelowany i powstała osada Wymysłów kolonia.

W okresie przed II wojną światową Wymysłów dzielił się na dwie części na Wymysłów kolonię liczącą 42 domy i 287 mieszkańców oraz Wymysłów stację kolejową z 1 domem i 3 mieszkańcami.

## Zaborze

Spoglądając na mapę tych okolic z pierwszej połowy XIX wieku widzimy rozległy las, las ten należał w przeszłości do dóbr Kazimierz.

W połowie XIX wieku część lasu została wykarczowana i powstała wieś która nazwa wzięła od słowa bór-las. Zaborze leżało w patrząc z Kazimierza „za borem”, więc nazwano ją Zaborzem.

W 1864 roku w tej wsi nastąpiło uwłaszczenie ziemi dworskiej i powstała samodzielna osada w gminie Karczmiska. Było tu w tym czasie 7 gospodarstw rolnych, a cała miejscowość liczyła 24 morgi ziemi. W końcu XIX wieku i na początku XX wieku kolejne obszary lasów rządowych zostały przekazane na działki rolnicze tworząc nową osadę, Zaborze kolonie.

W okresie międzywojennym ta miejscowość dzieliła się na dwie części. Na Zaborze wieś z 10 domami i 60 mieszkańcami oraz Zaborze kolonię.

W okresie międzywojennym w Zaborzu działał sklep spożywczy F. Raka oraz firma zajmująca się wyszynkiem trunków F. Wnuka.

## Zaborze Kolonia

W końcu XIX wieku i na początku XX wieku kolejne obszary lasów rządowych w pobliżu Zaborza zostały przekazane na działki rolnicze tworząc nową osadę, Zaborze kolonie.

W 1921 roku ta nowa wieś liczyła 22 domy i 137 mieszkańców.

## Zagajdzie

Ta miejscowość powstała na przełomie XIX i XX wieku. Można ją odnaleźć na mapie powiatu nowoaleksandryjskiego z 1907 roku.

W tym czasie należała do gminy Rogów i parafii Wilków. Nazwę zapisywano również jako *Zagajne*.

W 1921 roku było tu 31 domów i 191 mieszkańców.

ANEKS

HISTORYCZNE OSOBY ZWIĄZANE Z TYMI OKOLICAMI:

### **Anna z Zamoyskich Sapieżyna**

Urodziła się w 1772 roku była córką Andrzeja Zamoyskiego kanclerza wielkiego koronnego. Wychowała się w Zamościu a jej nauczycielem był ksiądz Stanisław Staszic. Znała się z Tadeuszem Kościuszką który był w Zamościu w 1792 roku, brano nawet ewentualność ich ożenku. Jednak zaręczono ją z Aleksandrem Sapiehą. Ślub z Sapiehą odbył się w 1794 roku mimo, że wahała się czy nie poślubić Kościuszki jednak on sam odradzał jej ten pomysł.

Tuż po ślubie pojawiły się między małżonkami konflikty, które doprowadziły do separacji. W tym czasie podróżowała po Europie i była jedną z pierwszych osób, która przywiozła do polski tekst i słowa Mazurka Dąbrowskiego. Była też cały czas przyjaciółką Stanisława Staszica swego nauczyciela. Właśnie ona kupiła dla Staszica dobra hrubieszowskie. (Staszic był mieszczaninem więc nie mógł kupować ziemi).

Od 1803 roku mieszkała przez wiele lat w Paryżu gdzie należała do najbliższego otoczenia T. Kościuszki, który był niechętny Napoleonowi. Interesowała się nauką, była mecenasem wielu badań naukowych. W 1808 roku wróciła do kraju.

Była bardzo dobrą administratorką licznych dóbr, jakie posiadała i pomnażała majątek, mimo że jej mąż obciążył ją wieloma długami. W 1819 roku kupiła dobra kazimierskie w tym Karczmiska, które w 1829 roku sprzedała Czartoryskim.

W czasie powstania listopadowego krytycznie odnosiła się do tego zrywu. Po powstaniu dzięki niej udało się wywieźć z Puław wiele cennych rzeczy, które miały podlegać konfiskacie i wyjechała do Paryża. Tam właśnie kupiła i odnowiła słynny Hotel Lambert siedzibę polskiej emigracji. Zmarła 26 XI 1859 roku w Paryżu.

Na podstawie: PSB tom XXXV, s. 162.

### **Książę Adam Jerzy Czartoryski**

Książę Adam Jerzy Czartoryski był właścicielem dóbr kazimierskich a w tym i Karczmisk tylko przez kilka lat, ale jego postać wart jest przybliżenia. Urodził się 14 I 1770 roku jako syn Adama Kazimierza Czartoryskiej i Izabeli z Flemingów. Otrzymał staranne wykształcenie domowe, które dopełnił podróżami zagranicznymi. Brał udział w wojnie w 1792, zaś w czasie powstania 1794 przebywał za granicą. Był przyjacielem i doradcą cara Aleksandra I. Mianowany przez niego w 1803 kuratorem wileńskiego okręgu naukowego przyczynił się do rozwoju oświaty na wschodnich ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, rozbudował sieć szkół parafialnych z językiem polskim. Położył duże zasługi w rozkwicie Uniwersytetu Wileńskiego. W 1824 po procesie filomatów i filaretów podał się do dymisji.

W latach 1804-1806 pełnił funkcję ministra spraw zagranicznych w rządzie Rosji. Był zwolennikiem rozwoju zjednoczonej Polski pod berłem rosyjskim (tzw. plan puławski).

Orientacji prorosyjskiej pozostał wierny także w okresie Księstwa Warszawskiego. W czasie kongresu wiedeńskiego jako doradca Aleksandra I współdziałał w utworzeniu konstytucyjnego Królestwa Polskiego. Od lipca 1814 stał na czele Komitetu Cywilnego Reformy i uczestniczył w przygotowaniu ustawy konstytucyjnej. 15 czerwca 1815 został wiceprezesem Rządu Tymczasowego. Następnie za sprawą wielkiego księcia Konstantego i carskiego komisarza Mikołaja Nowosilcowa został odsunięty od funkcji politycznych w rządzie i skupił się na sprawach oświatowych. Po śmierci Aleksandra I przeszedł do opozycji konserwatywnej. W 1817 ożenił się z księżniczką Anną Zofią Sapieha.



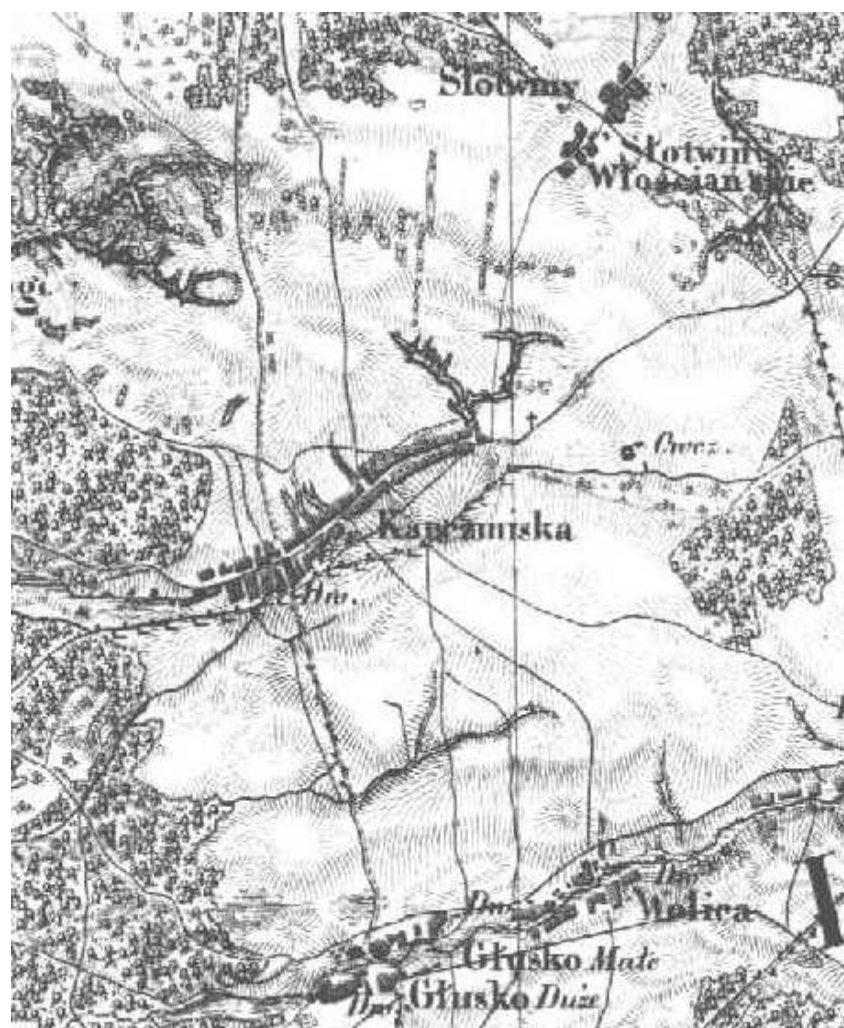
Po wybuchu powstania listopadowego w nocy z 29 na 30 listopada książę Czartoryski wszedł w skład Rady Administracyjnej a 3 grudnia został prezesem Rządu Tymczasowego, a następnie Rządu Narodowego do 15 sierpnia 1831. W początkowym okresie liczył na ugodę z carem Mikołajem I, później zaś na interwencję dyplomatyczną państw zachodnich. Po upadku powstania udał się na emigrację i w 1833 osiadł w Paryżu. Stanął na czele stronnictwa konserwatywnego *Hotel Lambert*. Popierał antyrosyjską politykę państw europejskich a także ruchy rewolucyjne i narodowe, upatrując w nich możliwość odbudowy Polski. W okresie wojny krymskiej 1853-1856 patronował polskim formacjom wojskowym w Turcji. Po pokoju paryskim w 1856 wycofał się z czynnego życia politycznego.

Był także mecenasem literatury i sztuki. Był jednym ze współtwórców założonego w 1832 Towarzystwa Historyczno-Literackiego a od 1853 jego dożywotnim prezesem. Współtworzył także Stowarzyszenie Pomocy Naukowej oraz Bibliotekę Polską w Paryżu.

Zmarł 15 lipca 1861 w Montfermeil pod Paryżem. Został pochowany na polskim cmentarzu w Montmorency. W sierpniu 1865 trumny ze szczątkami księcia oraz jego żony (zmarłej w 1864) przewieziono do Sieniawy w Małopolsce, gdzie zostały złożone w rodzinnym grobowcu.

Na podstawie encyklopedii multimedialnej WIEM.

MAPA OKOLIC KARCZMISK z 1839 roku.



## BIBLIOGRAFIA:

- Boniecki Adam *Herbarz polski Tom 1-16 i Uzupełnienia*. Warszawa, 1899-1913
- Izdebski Hubert, *Samorząd terytorialny w Polsce, ustrój i działalność*. Warszawa 2001.
- Ćwik W., Ruder, *Lubelszczyzna – dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977.
- Dzieje Lubelszczyzny*, tom III, Warszawa 1983. (Kuraś S. *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*.)
- Dzieje Lubelszczyzny*, tom IV, Warszawa 1986.
- „Gazeta Lubelska” nr 62 i 65 z 1905 roku
- Gurba Jan, Gajewski Leszek, *Badanie nad formowaniem się państwa polskiego* [w:] Lubartów i ziemia lubartowska, Lubartów 1961, s. 10-14.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce, powiat opolski*, Warszawa 1967.
- Kleczyński J., *Spis ludności diecezji krakowskiej z 1787 roku*, Archiwum Komisji Historycznej, tom VII, rok 1894.
- Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa rok 1930, *Annuaire de la Pologne (y compris la V. L. Dantzig)*, Warszawa 1930.
- Księga zebrań wiejskich wsi Karczmiska I z lat 1923-1940, rękopis 2331 biblioteka im. H. Łopacińskiego, Lublin.
- Ks. Kumor B. *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795* (t. IV), Kraków 2002.
- Kuraś S. *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*. Warszawa 1983.
- Lustracja województwa lubelskiego 1661, Warszawa 1962, s. 146-147.
- Muszyński Zbigniew R. „Harcerstwo w Karczmiszkach” [w:] *Powiśle Lubelskie*, nr 2 rok 2004. s. 8.
- Nazwy miejscowe Polski, historia, pochodzenie, zmiany* pod red. K. Rymuta. Warszawa 1996-2003
- Przegaliński, „Zbigniew i Janina z Pleszczyńskich Strażycowie-szkic do portretu, [w:] „Powiśle Lubelskie” numer 2 z 2004 roku, s. 5-7
- Rejestr poborowy województwa lubelskiego 1623*, pod red. S. Inglota. Wrocław 1957.
- Rodzina, *Herbarz szlachty polskiej, opracowany przez Seweryna hrabiego Uruskiego (Armorial of Polish Nobility by Severin count Uruski)*, T. 1-14, Warszawa 1906

Rudnicki Edward, Rodzina Strażyców w Karczmiskach [w:] Powiśle Lubelskie, nr 4 z 2003 roku, s. 8.

*Skorowidz miejscowości RP opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30 IX 1921 roku, woj. lubelskie.* Warszawa 1924.

*Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Wawelskiego.* Tomy I-XIV. Warszawa 1880-1902.

Szafran Przemysław, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w Lubelskiem*, Lublin 1958,

Teodorowicz Jadwiga-Czerepińska *Kazimierz Dolny*, Kazimierz 1981.

[www.jurzak.pl](http://www.jurzak.pl) (wiadomości genealogiczne).

*Zbiór dokumentów małopolskich*, opracował Z. Kuraś, tom V, Warszawa 1972.

*Źródła Dziejowe tom XIV, Polska w XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym opisał A. Pawiński*”, tom XIV i XV *Małopolska*” Warszawa 1892.